

Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Koordinace a práce s dobrovolníky v rámci dlouhodobé individuální humanitární pomoci zprostředkovanou Občanským sdružením Bodaj

Autor: Jan Čanda

Katedra: Katedra sociální pedagogiky

Vedoucí práce: PaedDr. Marie Vorlová

Studijní program: B7508 Sociální práce

Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Přidělovaný akademický titul: Bc.

Rok odevzdání: 2007

Děkuji rodině, PaedDr. Marii Vorlové
a kavárně – knihkupectví Rybka za podporu a trpělivost.
Věnováno všem dobrovolníkům a dětem z Vilšan UA.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci:

Koordinace a práce s dobrovolníky v rámci dlouhodobé individuální humanitární pomoci zprostředkovanou Občanským sdružením Bodaj

1. zpracoval samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury.
2. Tuto práci nepředkládám k obhajobě na jiné škole.
3. Souhlasím s tím, aby uvedená práce byla v případě zájmu pro studijní účely zpřístupněna dalším osobám nebo institucím.

V Praze dne:

Jan Čanda

Koordinace a práce s dobrovolníky v rámci dlouhodobé individuální humanitární pomoci zprostředkovanou Občanským sdružením Bodaj

Anotace:

Tato bakalářská práce se zabývá dlouhodobou individuální humanitární prací Občanského sdružení Bodaj v dětských domovech na Zakarpatské Ukrajině, konkrétně na koordinaci dobrovolníků v tomto projektu a popisu změn ve struktuře sdružení.

V úvodní části uvádím svoji cestu a motivaci k této práci. V další části se zabírám vlastním místem kde sdružení působí, tedy oblastí Zakarpatí, jeho historií, ale i vlastním, subjektivním pohledem na Zakarpatí dneška. Třetí kapitolu tvoří informace o dobrovolnictví, vysvětlení termínů s dobrovolnictvím spojených, popis dobrovolníka a nakonec i charakteristické oblasti činnosti a typy dobrovolnictví. Jelikož je činnost sdružení Bodaj i humanitárního charakteru, historií, představením některých světových organizací a vysvětlení pojmů, se zabírám tímto tématem.

V praktické části se poměrně podrobně pokouším popsat dětský domov ve Vilšanech. Personální zajištění, prostorové podmínky, hygienu, stravování atd. V poslední stati se v první části zabývám samotným sdružením Bodaj a zejména jeho stávající změnou ve struktuře. Druhou část tvoří koordinace dobrovolníků, od jejich výběru, přijetí začlenění, přes kolektivní koordinaci, až po evalvací a ocenění práce dobrovolníků.

Coordination and work with volunteers in the frame of a long term individual humanitarian help coordinated by NGO Bodaj

Annotation:

In the first part of this work I wanted to describe the situation in children's homes in the poorest part of Ukraine – Zakarpacie. I summed up some information about history and about people, living in this country. I tried to find out reasons, which lead to the poorness of this region, and why people who live there, often leave to find work in another country. In the third part there can be found information, about volunteering and humanitarian work, about history, some well known humanitarian organizations.

In the third, middle part I put the detailed describe of children's home in Vilšany. It presents which children live in this house, who works with them, how does the surroundings of the children's home look like ...

In the fourth, final part, I wrote about the Bodaj organization, which helps in children's homes in this part of Ukraine. I described changes in management this volunteers organization. In the next part I wrote about volunteers coordination in Bodaj. Which changes will be made for better effective work.

Klíčová slova:

1. dobrovolnictví
2. klient
3. personál
4. dětský domov
5. dítě
6. činnost
7. organizace
8. koordinace
9. humanitární pomoc
10. péče
11. kolektiv

Keywords:

1. volunteer
2. client
3. staff
4. children's house
5. child
6. activity
7. organization
8. coordination
9. humanitarian help
10. care
11. collective

OBSAH:	
1. ÚVOD	7
1.1. Můj vztah k humanitární práci	8
2. O PODKARPATSKÉ RUSI	9
2.1. Historie	10
2.2. Ukrajina dnešní doby	12
3. DOBROVOLNICTVÍ	13
3.1. Stručná historie dobrovolnictví	13
3.2. Obecně o dobrovolnictví	15
3.2.1. <i>Dobrovolník</i>	15
3.2.2. <i>Terminologie dobrovolnictví</i>	16
4.3. Dělení a typy dobrovolnické činnosti	17
4. HUMANITÁRNÍ POMOC	19
4.1. Historie vzniku humanitární pomoci	19
4.2. Historie světových a českých humanitárních organizací	20
4.3. Stručný přehled mezinárodních úmluv dokumentů a konvencí	21
4.4. Co je to humanitární pomoc	21
5. ÚSTAV SOCIÁLNÍ PÉČE VILŠANY – UKRAJINA	22
5.1. Struktura ústavů pro děti na Ukrajině	22
5.2. Obecně o zařízení	23
5.3. Historie zařízení	24
5.4. Prostorové a technické podmínky	25
5.5. Personální zajištění	27
5.5.1. <i>Ředitel</i>	29
5.6. Stravování	30
5.7. Hygiena	31
5.8. Zdravotnická péče	32
6. OBČANSKÉ SDRUŽENÍ BODAJ A JEHO STRUKTURA	33
6.1. Občanské sdružení Bodaj	33
6.1.1. <i>Charakteristika sdružení</i>	34
6.1.2. <i>Financování sdružení</i>	35
6.2. Struktura sdružení	35
6.2.1. <i>Změna struktury sdružení</i>	35
6.3. Koordinace dobrovolníků	38
6.3.1. <i>Role koordinátora dobrovolníků</i>	38
6.3.2. <i>Výběr a získávání dobrovolníků</i>	39
6.3.3. <i>Supervize</i>	40
6.3.4. <i>Team building</i>	41
6.3.5. <i>. Ocenění a hodnocení činnosti dobrovolníků</i>	41
6. ZÁVĚR	42
8. PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY	43

Motto:

„Dobrovolnictví není oběť, ale přirozený projev občanské zralosti. Přináší konkrétní pomoc tomu, kdo ji potřebuje, ale zároveň poskytuje dobrovolníkovi pocit smysluplnosti, je zdrojem nových zkušeností a dovedností a obohacím v mezilidských vztazích.“ ...Jiří Tošner

1. ÚVOD

Překrásné hory, nedotčená příroda, malebné vesničky, stáda ovcí a krav, čarokrásné místo, které ukrývá největší lidskou bídu – bídu dětí. Místo, které nejen mě, ale i ostatním dobrovolníkům přirostlo k srdci. Místo, kde každý z nás nechal kousek ze sebe, soucit, pohlázení, smích i pláč, kamarádství, naději, odvahu. To vše a ještě mnohem víc při každodenní obětavé pomoci dětem. Díky těmto lidem – dobrovolníkům, kteří neváhají obětovat kousek svého volného času pro vyplnění prázdného času druhých, se daří tuto bídu zmírňovat a doufám že i nakonec vymítit úplně.

Ve své diplomové práci představuji několikaleté úsilí dobrovolníků Občanského sdružení Bodaj, které poskytuje přímou – individuální pomoc dětem v ústavech sociální péče na Zakarpatské Ukrajině. Podmínky života v těchto ústavech na nedalekém Zakarpatí jsou velice žalostné. Díky několika desítkám dobrovolníků se o.s. Bodaj daří tyto problémy eliminovat s větším či menším úspěchem již sedmým rokem

Hlavním cílem mé diplomové práce je *představit koordinaci a práci s dobrovolníky Občanského sdružení Bodaj* v rámci individuální humanitární činnosti v dětských domovech na Zakarpatské Ukrajině. Jedná se o ústavy, kde se porušují základní práva dětí a nedostává se jim hlavních lidských potřeb.

V úvodu své práce popisuji, jakým způsobem jsem se dostal k humanitární práci a ke spolupráci s občanským sdružením Bodaj a co mě motivuje se této práci věnovat i nadále.

V další kapitole se zastavuji na Zakarpatské Ukrajině. Popisuji její geografickou polohu a stručně nahlížím na její historii i historii jejího domovského Rusínského národa. V závěru kapitoly se pokouším popsat současnou situaci a poukázat na prosté problémy obyčejných lidí, kteří žijí v této části Karpat.

Vzhledem k tomu, že se jedná o dlouhodobou humanitární pomoc, věnuji se i tématu humanitárnímu, konkrétně historii humanitární práce, popisu nejvýznamnějších humanitárních organizací.

Nedílnou součástí této práce je, představení dobrovolnické činnosti a to z hlediska historického vývoje, přes obecná fakta, terminologii až po charakteristiku, typy a role dobrovolnictví.

V dalších částech bych chtěl poukázat na mnohdy otřesné podmínky, které v dětských domovech na Ukrajině panují: popsat, jak konkrétně funguje ústav ve Vilšanech po stránce organizační, tak i při přímé práci s dětmi. Dále bych chtěl představit občanské sdružení Bodaj, důvod jeho vzniku, základní principy, které by mělo splňovat, Jeho stávající organizační strukturu a nastávající změny ve struktuře a vedení celé organizace. V poslední kapitole se zabývám rolí koordinátora dobrovolníků o.s. Bodaj a dalšími možnostmi práce s těmito dobrovolníky.

1.1. Můj vztah k humanitární dobrovolnické práci

Můj osobní vztah k dobrovolnické práci má kořeny už na základní škole. Díky několika ozdravným pobytům Běloruských dětí v Letohradě¹ jsem se poprvé přímo setkal s humanitární dobrovolnickou pomocí. Naše rodina opakovaně do svého bytu přijala běloruskou rodinu a já jsem tak byl přítomen řady projektů s tím spojených (výstava, výlety a další aktivity pro děti). Také jsem se naučil základy ruštiny.

Poté přišly aktivity jako humanitární dobrovolnická pomoc při povodních ve Východních Čechách a na Moravě v roce 1997, o rok později na Rychnovsku. V roce 2002 jsem se účastnil odstraňování následků po povodních už jako koordinátor skupiny, která pomáhala v Černošicích a v Klech u Mělníka a to vždy pod záštitou Oblastní charity v Ústí nad Orlicí.

Během studia jsem se zabýval problematikou uprchlíků a ve třetím ročníku se naskytla možnost měsíční praxe a to i v zahraničí. Prostřednictvím Občanského sdružení Bodaj jsem na podzim roku 2005 zakotvil na Zakarpatské Ukrajině v jednom z místních dětských domovů. Lokalita na východ od ČR, o kterou jsem se již dlouhou dobu zajímal, tak i cílová skupina, tedy děti a mládež, přesně odpovídala mým představám. Jednalo se o mojí první „ostrou“ zkušenost v zahraničí. Moje očekávání byla různorodá. Čerpal jsem z toho, co jsem si do té doby o lokalitě i problematice dětských domovů na Ukrajině přečetl, ale hlavně z výpovědí dobrovolníků, kteří zde již byli před námi.

Byla to pro mě taková „praxe praxí.“ Společně s dalšími pěti studenty jsme byli nuceni si celý výjezd sami co nejdokonaleji připravit. Díky Martině Vrtalové, předsedkyni Občanského sdružení Bodaj, jsme měli dostatek informací o samotném

¹moje rodné město

ústavu, ale hlavně o tom, co máme s sebou na Ukrajinu vzít. Začali jsme tedy shánět sponzory na nákup humanitárního materiálu, zajišťovat dopravu, dokumenty nezbytné pro přechod hranic atd. Obrovským přínosem pro mě ovšem byla zkušenost z práce v týmu. V první řadě složité a důležité sestavování týmu ještě tady v Čechách, ale pak i samotné měsíční soužití na Ukrajině. Neznámé, zanedbané prostředí plné utrpení a beznaděje s sebou nese obrovský tlak, jak psychický tak fyzický. Proto tuto zkušenost velice oceňuji, jelikož se nám za těchto podmínek podařilo tým bez větších problémů udržet, aby co nejefektivněji pracoval, tj. pomáhal dětem.

První pobyt mě poměrně „zamotal hlavu“. Otřesné podmínky ve kterých děti žijí, měsíční soužití s nimi, mnoho smutných a až neskutečných událostí člověka zákonitě poznamenají. Byl jsem nucen se vypořádávat s mnoha situacemi, se kterými jsem se do té doby nesetkal. I přes mnohé problémy to hodnotím jako velmi pozitivní zkušenost a to nejen pro profesní, ale hlavně pro můj osobní život.

Dlouhou dobu jsem přemýšlel, jak dál, nemohl jsem a ani jsem nechtěl zapomenout na to, co se tam děje, na události, které jsem zde prožil, na děti. A nebyl jsem sám. Rozhodli jsme se do ústavu zavítat na jaře znovu. Znamenalo to se na tento výjezd ještě lépe připravit. Vybavení měsíční zkušeností a velkým odhodláním se nám podařilo získat poměrně dost peněz a také další dobrovolníky a znovu se na Ukrajinu vydat. Od této chvíle jsem se rozhodl zapojit se a do jisté míry i oživit projekt občanského sdružení Bodaj a pomoci dětem z ústavů sociální péče na Ukrajině. Stal jsem se druhým místopředsedou sdružení, což nám, nově příchozím dobrovolníkům, umožnilo lepší komunikaci se sdružením a hlavně otevřelo možnost jednat jeho prostřednictvím. V současné době jsem se také začal zabývat budoucností tohoto projektu, zejména pak strukturou organizace a formou její práce.

2. O PODKARPATSKÉ RUSI

Podkarpatská Rus, nebo také Zakarpatská Ukrajina, je jedním z nejzajímavějších míst střední Evropy. A to jednak díky své hraniční poloze, kde se odjakživa střetávalo několik národností, i z hlediska politického a v neposlední řadě svým přírodním bohatstvím. Oblast je rozlohou trochu menší než Morava a žije tam něco málo přes milion obyvatel. Dějiny byly k tomuto místu i k jejím Rusínským obyvatelům mnohokrát velice nemilosrdné.

2.1. Historie

Historické prameny datují první osídlování této části Karpat do doby kamenné, zejména pak oblasti Borožavy. V době železné jsem pronikli Skytové a později i ze západu Keltové, kteří se jako první dostali až do karpatské kotliny. V tu dobu byla země díky své nepřístupnosti velice řídko obydlená. Zemi pokrývaly rozsáhlé a hluboké pralesy, jižní část byla však oddělena řekou Tisou a otevírala se nově přichozím kmenům. Ani karpatský průsmyk se neubráníl Tatarskému v pádu do Evropy. Tataři zpustošili zem natolik, že se téměř vyliidnila. Postupně začínají zemi kolonizovat ze západu Němci, z východu Maďaři. Usazují se zde také první rusínští pastevcí.

Uprostřed 14. století svolil císař Zikmund Lucemburský knížeti Fedoru Koriatovičovi, považovanému za prvního vládce Podkarpatska, aby se zde usadil spolu s mnoha dalšími rusínskými kmeny, kteří v 16. století tvořili většinu obyvatelstva. K nejznámějším kmenům patří Huculové, Bojkové a Lemkové. Na jejich území začaly postupně pronikat i maďarské kmeny z jihu, až se území Karpatsko začalo objevovat i na mapách Uherska. V 19. století zde proběhlo, podobně jako v ostatních zemích, národní uvědomění. Hlavním protagonistou byl Biskup Ondřej Našinský (+ 1809), který položil základy pro kulturní a vzdělanostní rozvoj řecko – katolického duchovenstva a školství. Dokonce byla vydána mluvnice rusínského jazyka *Grammatica slavo – ruthena*, kterou napsal žák J. Dobrovského Michal Lučkaj. Naděje ze Slovanského sjezdu v Praze, že se zrovnoprávní i postavení Podkarpatské Rusi, zmizela díky rakousko – uherskému vyrovnání (1867). Nacionalismus a maďarizující tlak zatlačil rusínské obyvatele do ústraní, na školách a úřadech se mluvilo pouze maďarsky. Maďarské vládnoucí vrstvy popíraly lidskou identitu nejenom Slovákům, ale i Rusínům. V zemi bylo i několik povstání, která byla vždy krvavě potlačena a její organizátoři byli popraveni.

První světová válka zasáhla do Karpatských hor po roce 1914. Na osvobození země se podíleli i Rusíni, kteří přeběhli z uherských vojsk a stali se součástí Československých legií v Rusku. Po válce se vítězné mocnosti spolu s Rusíny v americkém exilu rozhodly přičlenit toto území, v rámci Versaillského mírového systému, k tehdejšímu Československu. Stalo se tak roku 1920, přičemž Československo mělo Podkarpatské Rusi dát co nejdříve autonomii. Vzhledem k tomu, že bylo toto území velice zaostalé, národnostní, náboženské ale i kulturní poměry neumožnily vybudovat místní samosprávu hned. *„Byla to nejchudší, nejutišenější, nejzaostalejší a*

*alkoholizmem nejvíc prolezlá země celého bývalého Rakouska – Uherska, opravdu nikoliv vítaný zisk pro nový stát... řekl, pragmatický Ferdinand Peroutka.*² Tehdejšímu ČSR se podařilo na Podkarpatské Rusi pozvednout životní úroveň obyvatelstva - vybudovat systém školství a základní administrativu. Bohužel, díky rychlému vzestupu Hitlerovského režimu a s tím spojené napjaté situace v Evropě, se nestihlo přirknout Podkarpatské Rusi autonomii dříve než těsně před rozpadem ČSR. V této době se říkalo, že Podkarpatská Rus je takovou národnostní laboratoří, kterou tvoří Rusíni, Maďaři, Slováci, Češi, Němci, Rumuni, Ukrajinci, nezanedbatelnou součástí byli také Židé a Rómové.

Ovšem Hitler na sebe nenechal dlouho čekat, spříznění Maďaři opět zabrali jihozápadní část Podkarpatské Rusi i s městem Užhorod, odkud se musela autonomní vláda přesídlit do východního Chustu. Dne 14. března 1939 se Podkarpatská Rus prohlásila za samostatnou republiku, ale již čtyři dny na to, 18. března, byl zbytek území zabrán horthyjovským Maďarskem. Tisíce Rusínů a Židů bylo nuceno opustit zemi. Odcházel většinou do SSSR, kde jejich osud zpečetil Stalin tím, že jich většinu poslal do sibiřských gulagů. Ale i přesto se mnoho Rusínů dobrovolně hlásilo do cizích armád k boji za osvobození své země.

Spojenecká smlouva mezi ČSR a SSSR stanovila obnovení Československa v původních hranicích. Jenže už za války začali na území Podkarpatské Rusi působit agenti nechvalně známého NKVD. Komunistická propaganda, tlak na čs. orgány a likvidace inteligence, která vystupovala proti SSSR, vedli k pozdějšímu připojení Podkarpatské Rusi k SSSR. Sověti slibovali Rusínům autonomii, které se ovšem nikdy nedočkali, ba naopak. Došlo k bezohledné, násilné ukrajinizaci v kultuře, školství a ve všech oblastech života. Mnoho Rusínů bylo nuceno opět odejít do exilu, většinou do USA, kde jich v dnešní době žije něco okolo 70 tisíc. Došlo k roztržení stovek rodin, z nichž se většina už nikdy nespojila.

Po rozpadu Sovětského svazu, byla tendence získat opět autonomii. Bohužel se tak do dnešního dne ještě nestalo. Nebyla uznána národní identita rusínského lidu a jeho svrchovanost nad územím, které mu náleží.

²Jaromír Hořec, *Podkarpatská Rus – země neznámá*, H & H, str. 20

2.2. Zakarpatí dnešní doby

Jak je z historických pramenů patrné, tzv. Zakarpatí nebo také Podkarpatská Rus byla odjakživa nejchudší částí Evropy. Na tomto faktu se podepsalo mnoho faktorů, zejména pak geografické podmínky a geografická poloha.

Co se týče geografické polohy, mám na mysli, že se toto území nachází na pomyslné křižovatce několika států, potažmo národností - Maďarské, Ukrajinské, Slovenské, Polské, Rumunské, i v dnešní době je tu nemalá menšina Rusínů, Židů a hlavně Rómů, místy i Čechů a Němců. Široké spektrum národností muselo zákonitě vytvářet větší či menší napětí. Zejména silnější, nacionalističtější národnosti – státy si často uzurpovaly nárok na toto území. Díky tomu, že území měl pod správou pokaždé nikdo jiný, se stalo, že se zhruba do konce 1. světové války na Zakarpatí nevytvořila jednotná kultura, se kterou souvisí i územní uspořádání, nevytvořila se infrastruktura. Podle mého názoru z této situace paradoxně vyšli nejhůře Rusíni: národ považovaný historicky za nejstarší a nejstálejší obyvatele v celé Podkarpatské kotlině. Dnes jsou Rusíni jediným národem v Evropě, kterému nebyla uznána identita. Lid, který v postatě ztratil území, na které má historicky nárok. Když se dnes zeptáte Ukrajinců na Rusíny, mnoho informací se nedozvíte. Většinou vás odkážou na horské oblasti, kde žijí torza dříve tak velkých Rusínských kmenů.

Během totalitního komunistického režimu došlo na Zakarpatí k násilnému poukrajinstění. Na základech české meziválečné práce se sice podařilo vybudovat poměrně schopnou infrastrukturu a administrativu. Bohužel i Zakarpatí, jako ostatní postkomunistické krajiny, se stále vzpamatovává z dob perestrojek a celkové devastace ekonomiky i lidského smýšlení. Zakarpatí jako pohraniční území je v dnešní době bráno jako okrajová neperspektivní část Ukrajiny, což se bezpochyby také podepisuje na ekonomické a kulturní vyspělosti tohoto území.

Co se týče geografických podmínek je situace velice podobná. Drsné přírodní podmínky a zemědělsky nevyhovující území nikdy neposkytovali správné podhoubí ke vzniku podnikání v regionu. I když se i přes tyto okolnosti podařilo bývalému režimu vybudovat celkem schopný průmysl postavený na těžbě soli nebo na zpracovávání cukrové třtiny, po pádu totality i toto málo zmizelo v kapsách vlivných lidí, kteří vše rozkradli a začali region ovládat. Už tak malá zaměstnanost se dostala na absolutní minimum. Díky tomu začali Ukrajinci hromadně vyjíždět za prací na západ, zejména

pak do České republiky. Další oblíbenou pracovní destinací se stalo postkomunistické Rusko.

Tato situace s sebou nese mnoho patologických jevů. Obrovské množství rodin většinu času žije bez manželů – otců. Častým jevem je i kvůli dlouhodobějšímu odloučení rozpad manželství. Z vyprávění chlapů v hospůdce ve Vilšanech vím, že není výjimkou, že se mnoho mužů ze svých pracovních výjezdů vůbec nevrátí, zejména pak z bývalého sovětského svazu. Pracovní podmínky a bezpečnost práce mají za následek velice časté smrtelné úrazy. Ženy jsou nuceny na sebe přebírat mužské role, podobně jako tomu bylo za války. Zejména úmornou prací na poli se snaží uživit rodinu, sami vychovávají děti...

Místní samosprávný systém je velice chatrný. Místo, aby byl v rukou státu, ovládají ho místní „vlivní - bohatí lidé“, kteří mají takřka neomezenou moc. S tím je spojená i vysoká hospodářská kriminalita. Dalším velikým problémem je nechut obyvatel, zejména mužského pohlaví, těžkou situaci řešit. Mnoho z nich propadlo beznaději a apatii, která je ve většině případů vede k alkoholismu.³

Život na Podkarpatské Rusi je vskutku velice náročný, nicméně i tady se poměry pomalu zlepšují. Mnozí zámožní lidé, např. Rusíni z USA, ale i ukrajinští podnikatelé z Čech, začínají do oblasti investovat. Vzhledem k tomu, že to nejcennější, co tento koutek Evropy má, je překrásná příroda, většina investic jde do cestovního ruchu. Myslím si, že to je jedna z nejefektivnějších možností, jak vybudovat na Zakarpatí prosperitu a tím zlepšit úroveň života i obyčejných lidí.

3. DOBROVOLNICTVÍ

3.1. Stručná historie dobrovolnictví

Dobrovolnictví má ve společnosti hluboké kořeny. V každé společnosti nebo kultuře existovali lidé, kteří byli ochotní pomáhat druhým lidem. Lidem, kteří byli v nějaké krizi či jistým způsobem znevýhodněni. Lidem, kteří byli v nouzi, žili na okraji společnosti například vlivem přírodních katastrof nebo jiných válečných či ekonomických krizí. Základem existence lidské společnosti, ale i náboženství je vzájemná pomoc a solidarita lidského druhu.

³Jaromír Hořec, *Podkarpatská Rus – země neznámá*, H & H, str. 8 – 42
Jaromír Hořec, *Podkarpatsko včera a dnes*, Česká expedice, Praha 1994, str. 9 - 62

Na evropském kontinentu stály za vznikem dobrovolnické činnosti zejména křesťanské církve a to nejvíce v dobách středověku. Každý věřící měl povinnost podílet se na dobročinnosti církve, která vytvářela systém pomoci lidem v nouzi. V této době vznikaly při klášterech a větších církevních obcích útulky, špitály pro široké spektrum lidí v nejrůznějších životních krizových situacích. V období reformace přebírají velkou část dobrovolnické činnosti nově vznikající řeholní řády, např. salesiáni a jezuité. Významně do vývoje dobrovolnictví zasáhla diakonie, která omezila monopol církve v dobročinnosti. Nastává období sekularizace dobrovolnických činností. V období renesance dochází k postupnému přebírání sociální činnosti státem. Vznikají nemocnice, sirotčince a první tzv. chudinské zákony. Jednotlivé cechy se starají o vlastní členy, kteří se dostávají do tíživých životních situacích. Za další významnou etapu v historii dobrovolnictví se považuje období industrializace, se kterým přišel vznik občanských spolkových aktivit a to nejen v sociální oblasti. Začaly vznikat sbory dobrovolných hasičů, vzdělávací, muzejní a kulturní spolky, turistické oddíly, které měli často podtext určitého národního sebeuvědomění. Se vznikem První republiky, vznikaly i další nové organizace a spolky např. YMCA, odborové a mládežnické organizace např. Junák, které pracovaly na dobrovolnické bázi. Velikou motivací bylo také podílení se občanů na spoluvytváření nového státu. Po druhé světové válce, respektive s příchodem komunistického totalitního režimu, přišel i konec svobodného rozvoje občanské společnosti, tedy dobrovolných a zájmových organizací. Veškerá dobrovolnická činnost byla řízena nebo kontrolována komunisty tak, aby odpovídala jejich ideologii. Po roce 1989 s příchodem demokracie přichází i vznik, nebo obnovení nových spolků a neziskových organizací, které opět pracují i na dobrovolnické bázi.

V dnešní době si světová společnost, ale hlavně světové organizace zabývající se nejrůznější pomocí lidem v nouzi, uvědomují, jak vysokou hodnotu pro společnost dobrovolnická činnost má. Na základě tohoto trendu se Organizace spojených národů rozhodla ustanovit rok 2001 Mezinárodním rokem dobrovolníků. Ne nadarmo se tak stalo na začátku nového století i nového milénia. Toto načasování znamená jednak ocenění dosavadní dobrovolnické činnosti, ale hlavně nový start a uvědomění si, že pro následující století či milénium je dobrovolnická pomoc velice důležitá a do jisté míry nepostradatelná. Dobrovolnictví představuje nový fenomén, který v dnešním světě

ukazuje na možnosti soužití mezi státy, náboženstvími a rozdílnými sociálními skupinami a to na základě vzájemné pomoci a solidarity.⁴

3.2. Obecně o dobrovolnictví

Každý z nás zažil situaci, kdy pomáhal, vytvářel něco pro druhého nebo pro společnost z vlastní vůle bez nároku na finanční nebo materiální ohodnocení. Většina lidí takovou skutečnost považuje za samozřejmost, vždyť od nepaměti si lidé navzájem pomáhali v zájmu přežití, nebo jenom pro uspokojení druhého, ale i sebe sama.

3.2.1. Dobrovolník

„Dobrovolník je člověk, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, svoji energii, vědomosti a dovednosti ve prospěch ostatních lidí či společnosti. Dobrovolník je člověk, který si dostatečně věří v tom, že může sám změnit věci, se kterými není spokojen. Je to člověk, který se odhodlá udělat ten jednoduchý, ale důležitý krok k tomu, aby se sám zapojil do činnosti, která je třeba nedostatečně zajišťována státními institucemi. Někdo, kdo neváhá obětovat čas svého volného času pro vyplnění prázdného času druhých (např. dětí či nemocných) anebo zajištění aktivit, kterou by neměl kdo organizovat (např. vysázet pár stromů).“⁵

Dobrovolníkem může být takřka každý. Stačí mít chuť a ochotu věnovat svůj um a čas ve prospěch druhých bez finanční odměny. Nelze přesně určit jaké vlastnosti by měl člověk mít, aby se mohl stát dobrovolníkem. Velikou devizou pro zvládnání jakékoliv dobrovolnické činnosti jsou základní vlastnosti jako např. spolehlivost, odpovědnost, otevřenost, vnímavost, tolerance, flexibilita, týmová spolupráce a v neposlední řadě i nezištnost. Organizace či spolky zpravidla využívají dovedností a schopností, kterými konkrétní dobrovolník disponuje, ovládá je, má s nimi zkušenost. V některých případech si organizace přímo vybírají dobrovolníky na základě jejich dovedností tak, aby je plně využily pro konkrétní úkoly.

Existují dva způsoby jak se stát dobrovolníkem:

⁴ Pohled do historie dobrovolnictví v ČR. [online]. [cit. 5.6. 2007]. Dostupné z http://www.dobrovolnik.cz/d_hist.shtml

⁵ Šormová Lucie, Klégrová Alžběta, *Dobrovolnictví*, Vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006, str. 11

1. „Bud' přijde nejprve příležitost, zájem o konkrétní aktivitu, které se chce jedinec věnovat – právě v tom případě si ani nemusí být vědom existence instituce dobrovolnictví, o které píší knihy a pořádají se konference...“
2. „Anebo přijde jako první vůle a chuť být dobrovolníkem a pak až následuje hledání možného uplatnění“⁶

Mladí lidé, zejména studenti středních a vysokých škol a ženy mezi 50 – 60 lety, tvoří hlavní dobrovolnickou základnu v České republice. Hlavním důvodem, proč se jedná zrovna o tyto dvě skupiny, je jejich nevyužitý volný čas. Co se týče studentů, určitou motivací je také možnost získání dalších životních zkušeností. U žen čerstvého důchodového věku může být důvodem chuť být užitečná - prospěšná i v této etapě života.⁷

3.2.2. Terminologie dobrovolnictví

V závislosti na odborné literatuře v této části přestavím termíny, které souvisejí s dobrovolnictvím.

Dobročinnost – filantropie. Tento termín lze charakterizovat obecně jako pomoc sociálně slabým, nebo také jako lidumilnost. Jedná se o jednu z občanských ctností s morální hodnotou, která má základ v naší kultuře, v křesťanství. Dobročinnost můžeme také rozdělit: na **dárcovství a dobrovolnictví**. Pojem dárcovství je poměrně srozumitelný. Jedná se o předávání peněžitých i nepeněžitých darů, zejména na veřejně prospěšné účely prostřednictvím sbírek a nadací. Co se týče dobrovolnictví je situace poněkud složitější. V této souvislosti můžeme mluvit hned o několika termínech: **občanská výpomoc** pomoc v rodině, v příbuzenstvu, ale i mezi sousedy – jinými slovy spíše **sousedská výpomoc**. **Dobrovolnictví vzájemně prospěšné** sem můžeme zařadit činnosti v rámci komunity např. v obci, v církvi, ale i ve sportovním klubu. Dalším termínem je **veřejně prospěšné dobrovolnictví**. Dobrovolník obvykle úzce spolupracuje s určitou organizací, jedná se většinou o nestátní neziskové organizace, které poskytují služby široké veřejnosti. Tyto termíny nelze striktně odlišovat jelikož mají stejné nebo podobné znaky např. spontánnost nebo neočekávanost finanční

⁶ Šormová Lucie, Klégrová Alžběta, *Dobrovolnictví*, Vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006, str. 12

⁷ Co je to vlastně dobrovolnictví? [online]. [cit. 5.6. 2007]. Dostupné z http://www.dobrovolnik.cz/d_coje.shtml

odměny.⁸ Dobrovolnictví lze také rozdělit jako formální či neformální. **Formálním dobrovolnictvím** rozumíme stav, kdy dobrovolník pracuje pod nějakou organizací. Je v organizaci jako dobrovolník nahlášen a vykonává svoji činnost organizovaně. Co se týče neformálního dobrovolnictví je situace opačná. Dobrovolník pracuje individuálně bez jakékoli registrace. Je velice totožné s občanskou výpomocí a většinou se jedná o službu, pomoc pro známé, příbuzné nebo sousedy. Dalšími termíny jsou: **Dobrovolná činnost**, kdy se jedná o samotný výkon dobrovolné pomoci a **dobrovolnická činnost**. U tohoto termínu jde zejména o aktivity spojené s organizováním dobrovolnictví.

3.3. Dělení a typy dobrovolnické činnosti

Dobrovolnictví jako takové lze rozdělit hned na několik různých hledisek, které nám dopomohou se v dobrovolnických činnostech lépe orientovat.

První rozdělení je založeno na historickém vývoji a to na dva hlavní modely: evropský a americký:

1. Evropský – komunitní model dobrovolnictví – dobrovolníci se setkávají na základě vlastní iniciativy a společných zájmů, přirozených společenstvech občanského nebo církevního charakteru. Až postupem času se z některých organizací začínají tvořit profesionální dobrovolnická centra, která mají výhodu, že svoje dobrovolníky již dobře zná a udržuje s nimi přátelské vztahy.

2. Americký – manažerský model dobrovolnictví – jedná se o podstatně mladší model než ten evropský. Asi hlavním rozdílem je to, že dobrovolnická centra pracují na profesionální bázi. V centrech pracují profesionálové, kteří vyhledávají dobrovolníky. Tento model se uplatňuje zejména ve velkých městech.

Další rozdělení je z hlediska cesty, kterou se dobrovolník ubírá:

1. Dobrovolnictví vznikající směrem „zdola nahoru“ – takto vznikalo i o.s. Bodaj, které se rozvíjelo velice spontánně z neformální skupiny několika přátel, kteří měli

⁸ Tošner Jiří, Sozanská Olga, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, Portál, Praha 2006, str. 36 - 37

stejný cíl. Důležité je uvědomit si, že organizace může dosáhnout takové úrovně, kdy již nutně vyžaduje profesionální řízení.

2. Dobrovolnictví, vznikající „zvenčí dovnitř“ – Jde o model kdy již vzniklá profesionální organizace přijímá do svých služeb dobrovolníky, určuje míru spolupráce a řídí dobrovolníky. Problémem může být, že stávající zaměstnanci nemusí dobrovolníky přijmout nebo je můžou považovat za méněcenné pracovníky. Výhodou je profesionalita v řízení, koordinaci dobrovolníků.

Velice důležitým rozdělením je podle role, kterou dobrovolníci hrají v organizacích:

1. Na dobrovolnících je přímo závislý chod organizace – na tomto modelu je postavené Občanské sdružení Bodaj. Jedná se o model, kdy je chod organizace závislý přímo na dobrovolnících, kteří zastávají většinu funkcí spolu s profesionály. V některých případech jde o čistě dobrovolnickou organizaci, kde nepracují žádní profesionálové. „Dobrovolníci jsou v tomto případě rozhodující silou organizace.“⁹

2. Dobrovolníci vykonávají činnost spolu s profesionály – dobrovolnická činnost v tomto modelu snižuje náklady celé organizace. Nejde o situaci, že by dobrovolníci byli základem provozu organizace ale ve skutečnosti jsou dobrovolníci takovými zástupci na místech, kde si organizace nemůže dovolit kvalifikovaného zaměstnance. Tento model se uplatňuje zejména v sociálních a zdravotnických službách.

3. Činnost dobrovolníků není pro vlastní chod organizace nepostradatelná, ale jejich činnost pomáhá zkvalitňovat služby či usnadňovat provoz – jedná se o jakési doplnění služeb, nebo zvýšení jejich kvality v té konkrétní organizaci. Dobrovolník je svým způsobem postradatelný, nicméně i v tomto modelu velice důležitý. Tito dobrovolníci většinou vykonávají různé volnočasové aktivity, vedou různorodé zájmové kroužky, chodí s klienty na vycházky.

Posledním hlediskem je časové vymezení dobrovolné činnosti:

⁹Olga Sozanská, Jiří Tošner, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, Portál, Praha 2006, str. 39

1. Dobrovolnictví jednorázového charakteru – jedná se o činnost při jednorázových akcích, které se mohou i několikrát do roka opakovat (sbírky, kampaně, benefiční akce). V těchto případech jde často o pouhé ústní smluvní ujednání mezi dobrovolníkem a klientem.

2. Dobrovolnická činnost dlouhodobá – v tomto případě vykonává dobrovolník opakovanou dlouhodobější činnost např. několik hodin jednou za týden po dobu jednoho roku. Organizace s dobrovolníkem sepisuje dohodu o spolupráci, kvůli vyjasnění povinností závazky a práva mezi všemi třemi stranami.

3. Dobrovolná služba – jde o dlouhodobý dobrovolný závazek na několik měsíců i let, ve většině případů spojený s činností v zahraničí. V tomto případě je důležitá profesionální koordinace těchto dobrovolníků, zejména kvůli jejich přípravě, ale také kvůli nezbytné administrativě.¹⁰

4. HUMANITÁRNÍ POMOC

V této kapitole bych se chtěl stručně zmínit o humanitární práci, jelikož i o.s. Bodaj by se dala zařadit do skupiny organizací, které takovou službu poskytují. Asi nejpřesněji vyjádřeno, jedná se o *dlouhodobou individuální humanitární práci*, konkrétně v dětských domovech na Ukrajině.

4.1. Historie vzniku humanitární pomoci

Ve světové historii má humanitární pomoc poměrně dlouhou tradici. Lidé v lepší ekonomické situaci pomáhali chudším při přírodních katastrofách, ale i v době válek. Tuto etickou tradici formovala jednotlivá světová náboženství, dále pak moderní filozofické směry nebo směry humanismu a osvícenství, v moderní době tradice odborů, hnutí za politické a sociální reformy, kampaní proti otroctví a dalších ideových zdrojů. Ve všech těchto tradicích lze ovšem najít zhruba dva základní důvody, proč lidé pomáhají lidem v nouzi. První důvod je nábožensko etického charakteru. Co se týče Evropy, existuje zde dlouhodobá křesťanská tradice hlásající, podobně jako tradice humanismu a osvícenství, morálně - etický princip pomoci bližním, kteří se ocitnou

¹⁰ Druhy dobrovolnictví. [online]. [cit. 5.6. 2007]. Dostupné z http://www.dobrovolnik.cz/d_druhy.shtml

v nouzi. Druhý důvod je čistě politicko – pragmatický, tj. pohled z hlediska prevence konfliktů, potlačení mezinárodního terorizmu, důležitá je i nelegální migrace a neposlední řadě poškozování životního prostředí. Pro ekonomicky vyspělé státy je výhodné investovat do pomoci chudým státům, aby dlouhodobě zajistili vlastní bezpečnost a prosperitu.

Asi nejstarším nositelem humanitární pomoci, zhruba od 13. století, byly církve, respektive kláštery, které odjakživa pomáhaly lidem v nouzi. S příchodem osvícenství v 18.století se charitativní akce staly jakousi společenskou událostí. Tento trend přerušily obě světové války, v nichž již působil Mezinárodní Červený kříž.

Co se týče naší republiky, po roce 1948 humanitární odvětví pomoci velice ochladlo. Vznikl pouze tzv. Fond solidarity, který byl využíván místo humanitární pomoci v politickém kontextu. Po roce 1989 se ovšem situace změnila a začalo docházet ke svobodnému rozvoji mnoha organizací a to i těch, které poskytují humanitární pomoc.¹¹

4.2. Historie světových a českých humanitárních organizací

První, nejstarší humanitární organizace vznikla v roce 1863, kdy byla v Ženevě založena jedna z nejznámějších humanitárních organizací - Mezinárodní výbor Červeného kříže. Po dlouhých 56 letech vznikla na Britských ostrovech známá organizace Save the Children, která pomáhá především dětem v nouzi. Ve třicátých letech významně pomohla prchajícím židům před nacistickým Německem americká organizace International Rescue Committee (IRC). V reakci na druhou světovou válku vznikl britský Oxfam a americká Care. Nesmíme zapomenout ani na Lékaře bez hranic (MSF) a řadu dalších organizací, které se humanitární pomocí zabývají. K hlavním humanitárním organizacím v České republice patří Česká katolická charita, dále společnost Člověk v tísni nebo organizace Adra. Tyto organizace se po svém vzniku v roce 1989 staly významnou součástí světové humanitární sféry.¹²

¹¹<http://www.rozvojovka.cz/odbortext.php?co=rs&id=2>

¹²Barbora Černá, Absolventská práce, Praha 2003

4.3. Stručný přehled mezinárodních úmluv dokumentů a konvencí

Humanitární, lidská práva byla po druhé světové válce zakotvena hned v několika světově významných dokumentech. Už v roce 1948 vznikly dva základní dokumenty: „Všeobecná deklarace lidských práv“ a „Úmluva o prevenci a trestání zločinu genocidy“. O rok později přišlo schválení dokumentů humanitárního práva ve čtyřech „Ženevských konvencích“ a na ně navazující „Doplňující protokoly“ z roku 1977, které obsahují např. mezinárodní práva raněných a nemocných na bitevních polích, úmluvu o zacházení s válečnými zajatci a práva civilistů. Dalším dokumentem byla v roce 1966 „Mezinárodní úmluva o občanských a politických právech“, roce 1984 „Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení“ a nakonec velmi důležitá „Úmluva OSN o právech dítěte z roku 1989“.

4.4. Co je to humanitární pomoc

„Poskytnutí základních prostředků, aby lidé mohli uspokojit své základní potřeby spojené s vodou, hygienou, výživou, potravinami, nouzovým přístřeším, a zdravotní péčí.“¹³ – toto je jedna z mnoha definic humanitární pomoci. Pokusím se ještě popsat tento termín v širším kontextu. Ve většině případů se jedná o krátkodobou, nárazovou, bezprostřední reakci na určitou krizovou situaci. Taková pomoc může mít ovšem i dlouhodobější charakter. Krizovou situací rozumíme narušení důstojného života lidí vlivem nějaké přírodní katastrofy (zemětřesení, povodně ...), nebo vlivem lidmi zaviněné krize. Pomoc by měla zabezpečit základní životní potřeby v čase nouze a obnovit důstojný život na zasaženém území. Základní, první fázi humanitární pomoci lze rozdělit do čtyř skupin: voda a hygiena, potraviny a výživa, zdravotní péče a poskytnutí přístřeší. Ve druhé fázi se zabezpečuje obnova postižené oblasti, tj. zabezpečení materiální pomoci na obnovu, obnova infrastruktury, provizorní obnova školní výuky, zřizování uprchlických táborů a v neposlední řadě i psycho-sociální pomoc. V roce 1998 vypracovaly přední světové humanitární organizace soubor standardů kvality poskytování humanitární pomoci „Sphere Standards“, kde jsou stanoveny postupy a povinnosti každého humanitárního pracovníka.

¹³z angl. originálu přeložil Vladislav Kmoč, *Humanitární charta a Minimální standardy pro humanitární pomoc*, Portál, Praha 2003, str. - 235

Úspěšnost humanitární intervence se odvíjí od její rychlosti, schopnosti rychlého příchodu do místa epicentra postižení, kvalitního zhodnocení situace v místě krize a také dostatek finančních prostředků na kvalitní poskytnutí pomoci.¹⁴

5. ÚSTAV SOCIÁLNÍ PÉČE VILŠANY - UKRAJINA

5.1. Struktura ústavů pro děti na Ukrajině

Ještě než začnu s popisem konkrétního zařízení ve Vilšanech, pokusím se stručně představit strukturu dětských domovů – ústavů na Ukrajině. Ačkoli zde existuje určitá struktura ústavů, velmi často toto rozdělení neodpovídá skutečnosti, ne jinak je tomu i ve Vilšanech.

Na Ukrajině existují tyto typy zařízení pro děti:

- kojenecké ústavy pro děti zdravé i s mentálním postižením,
- dětské domovy pro zdravé děti školního věku,
- dětské domovy pro děti předškolního věku s lehkou mentální retardací,
- dětské domovy pro děti se středním stupněm mentální retardace,
- dětské domovy pro děti s těžkou mentální retardací,
- dětské domovy pro děti s hlubokou mentální retardací,
- dětské ozdravnovny pro chronicky nemocné děti.

Na tyto zařízení pro děti navazují ústavy pro dospělé:

- psychiatrické léčebny pro dospělé,
- domovy důchodců pro lidi zdravé i s postižením.

Ve většině případů se jedná o zařízení uzavřeného typu s velmi přísným režimem. Většina klientů se z domova vůbec nedostane. Jsou to domovy jak smíšeného tak i homogenního typu, ty jsou ve většině případů pro děti předškolního a školního

¹⁴<http://www.rozvojovka.cz/odbortext.php?co=rs&id=2>

z angl. originálu přeložil Vladislav Kmoč, *Humanitární charta a Minimální standardy pro humanitární pomoc*, Portál, Praha 2003,

věku se středním nebo lehkým stupněm retardace.¹⁵ Do ústavů jsou umísťovány děti s různými typy mentální retardace nebo se zdravotním postižením a děti, které jsou rodičům odebrány ze sociálních důvodů a sirotci. Nejprve tyto děti putují do diagnostických ústavů a odtud jsou zařazovány do ústavů, které by měly odpovídat jejich typu postižení nebo životní situaci. Jak jsem již předeslal v úvodu, skutečnost tomu neodpovídá. Pro usnadnění práce a ušetření finančních prostředků jsou ve většině případů děti paušálně zbaveny povinnosti školní docházky. Z toho vyplývá, že děti, které jsou např. pouze sociálně zanedbané, nebo tělesně handicapované, za této situace ztrácí možnost se vzdělávat, byť jim to jejich intelekt i schopnosti umožňují. Díky této situaci dochází k tristní degradaci osobnosti, klienti nemají možnost osobního rozvoje. K tomu také přispívá téměř nefungující výchovná složka, na kterou jednak neexistuje kvalifikovaný personál, ani finanční zdroje. Státní finanční podpora je totiž velice nízká, finanční i materiální zdroje od zahraničních humanitárních organizací často mizí neznámo kam nebo jsou zneužívány k jiným účelům.

V době, kdy byla Ukrajina součástí sovětského režimu, byl systém péče o lidi s postižením na velice nízké úrovni. Bohužel se situace po pádu totalitního režimu o mnoho nezměnila, zejména pak v ekonomicky, ale i kulturně zaostalých regionech, jakým je i Zakarpatská Ukrajina. Jak za minulého režimu, tak často i dnes se praxe odlišuje od teorie. Již v roce 1931 vydal tzv. lidový komisariát pro vzdělání opatření „O zavedení všeobecného základního vyučování pro děti a mladistvé fyzicky defektní, slabomyslné a vadně mluvící“. Na tuto dobu se bezpochyby jednalo o pozitivní krok. Bohužel praxe tomu nikdy neodpovídala a v mnoha případech neodpovídá dodnes.¹⁶

5.2. Obecně o zařízení

Dětský domov ve Vilšanech leží v malebném údolí krásných hor na Zakarpatské Ukrajině, asi dvanáct kilometrů od všem Čechům známého městečka Koločava. V těchto čarokrásných horách je bohužel veliká bída a to se odráží i na Dětském domově ve Vilšanech. Žalostné podmínky a nezkušený personál, to s sebou nese spoustu problémů.

¹⁵Naše typologie stupňů retardace by mohla být zavádějící, jelikož na Ukrajině se stále používá zastaralé rozdělení (idiocie, debilita, imbecilita ...)

¹⁶Theinerová, Künneová, Becker, *K teorii a praxi výchovy a vzdělávání postižených v socialistických zemích*, Praha 1985,

DD Vilšany je zařízení internátního typu s uzavřeným režimem. Vilšanský domov, jako jeden ze šesti domovů pro děti s mentálním postižením na Zakarpatské Ukrajině, by měl být pro děti s hlubokou mentální retardací. Jsou tu ale pohromadě děti s velice hlubokou mentální retardací s mentálně zdravými, nebo pouze se sociálně zanedbanými dětmi. Z vlastní zkušenosti víme, že jsou diagnózy psány rukou a to dost nečitelně, takže jejich používání je takřka vyloučené. Přes všechnu snahu jsme byli schopni přeložit pár základních údajů, které se u většiny dětí opakují.

V dnešní době se počet dětí pohybuje okolo 185 dětí ve věku od 2 – 30 let, přičemž během mého zhruba ročního působení ve Vilšanech přibylo přibližně osm dětí. Domov, nejenom že soustřeďuje děti s úplně odlišným postižením, ale i s velikým věkovým rozpětím.

Hlavním účelem zařízení by mělo být postarat se o děti s různými druhy postižení, o sirotky a sociálně zanedbané. Každý, kdo navštívil tento domov, však ví, jak je slovíčko „postarat se“ na tomto místě dost relativní. Začíná se tu ale objevovat snaha poskytnout dětem nejenom základní lidské potřeby, ale třeba naučit je vařit, mýt nádobí, zpívat a tancovat. Jsou to zatím „pouze“ první „vlastovky“, ale doufám, že další budou postupem času přibývat. Pro některé starší a schopnější děti mají v domově různé práce, za které „snad“ dostávají i nějaké peníze. Většinou jde o nějaké uklízení, starání se o dobytek, práce v místní pekárně apod. Občas jsem ovšem zapochyboval, zda – li jde o to, aby se děti naučily něčemu novému, jinému, nebo o využití levné pracovní síly. Spíš bych se ovšem přikláněl k druhému názoru.

5.3. Historie zařízení

O historii zařízení bohužel neexistuje moc informací. Domov vznikl v sedmdesátých letech v areálu ubytovny, která byla vystavěna za účelem stavby nedaleké přehrady, která zásobuje místní oblast elektrickou energií. První ověřené informace existují od roku 1991, kdy Ukrajina získala nezávislost a do Vilšan začali jezdit první dobrovolníci z Polska, Slovenska, Francie, Německa, ale i z USA. Ze začátku se většinou jednalo především o materiální pomoc, tj. různé zařízení do domova, oblečení a finanční prostředky. Velikou zásluhu na lepší fungování domova měli francouzští „Lékaři bez hranic“, kteří zde opravili jednu z budov, vybudovali chráněné dílny a prováděli i rehabilitace s dětmi. Z českých organizací jsem jako první zavítala organizace Adra a později o.s. Bodaj, které zde působí dodnes.

5.4. Prostorové a technické podmínky

Na prostorových, ale především na technických podmínkách je nejvíce vidět ekonomický stav a životní úroveň v tomto zapomenutém koutě Ukrajiny. I zde je patrná šed' - odkaz totalitního režimu.

Areál domova se nachází na samém konci vesnice Vilšany, který z jedné strany lemuje hlavní silnice a z druhé řeka Těrebla. V celém areálu je velké množství především technických budov. Základem jsou tzv. tři hlavní korpusy, z něhož dva jsou navzájem propojeny. Zde jsou ubytovány děti.

V prvním korpusu žije přibližně 75 dětí, jedná se o děti nejstarší, kterým je více jak 12 let. Mají k dispozici dvě velké ložnice, kde spí všichni pohromadě, bez jakéhokoliv nároku na soukromí a ještě ke všemu neodděleně chlapci od děvčat. Dále tu mají vlastní pokoj chlapci, kteří mají v domově různé povinnosti, jako že se starají o další děti, topí, pomáhají v kuchyni. Nedílnou součástí je i tzv. izolace, kam se zavírají problematické děti. V přízemí jsou tři místnosti, kde se děti zdržují přes den. V těchto místnostech je pouze pár lavic nebo žíněnky a u stropu pověšená televize. V poslední z místností je kazetový přehrávač, ze kterého se line dost „šílené“ Ukrajinské disko. Na celý korpus (75 dětí) jsou dvě koupelny s osmi umyvadly a sprchami a čtyři toalety. Další částí budovy je malá kuchyňka, ze které se vydává jídlo do dvou jídelen.

Druhý korpus, který před lety opravili francouzští „Lékaři bez hranic“, byl v přízemí rekonstruován pro vozíčkáře a děti připoutané na lůžko. Dnes v těchto místnostech sídlí administrativa domova, což je další z paradoxů. V patře tohoto korpusu, žijí ti nejmenší. Je jich zde přibližně 35, z toho 9 upoutaných na lůžko. „Ležáčci“ mají svojí vlastní místnost akorát pro deset postýlek, přičemž u většiny je skříňka na pomůcky pro vychovatelky. Hned vedle je „denní“ místnost, kde se děti stravují a pobývají celý den. V místnosti je jeden starý gauč, židličky pro děti, které jsou schopné jíst sami a u stropu opět televizor. Další dvě místnosti slouží jako ložnice, kde je naskládána jedna postýlka vedle druhé, u některých postýlek je skříňka, kterou využívají vychovatelky na odkládání plen a ručníků, apod. Na celé patro je pouze jedno umyvadlo, sprchový kout a toaleta a to s takovým uspořádáním, které absolutně nevyhovuje pro mytí dětí. Poslední místnost slouží jako zázemí pro vychovatelky, které zde mají starý gauč, ledničku a televizor.

Třetí korpus je svým uspořádáním dost složitý. V přízemí je umístěna kuchyň, která vaří pro celý areál domova, dále pak jídelna pro zaměstnance, kuchyňka, kterou

využíváme my i další dobrovolníci. Na druhé straně chodby má svůj pokoj doktor – psychiatr, hned vedle je ordinace „Medsester“¹⁷ a sklad léků. V přízemí se ještě našlo místo pro straší děti upoutané na lůžko, těch je zde přibližně 8. Na celé přízemí včetně kuchyně jsou opět pouze dvě sociální zařízení. Během podzimu 2006 byla v přízemí, za přispění financí ze Švýcarska, vybudována zubní ordinace, která je bohužel zapečetěná a dosud nefunguje. V patře žijí děti předškolního věku. Toto patro vypadá podobně jako na prvním korpuse, navíc je zde pouze ordinace doktora a místnost, kde mají děti papoušky, o které se starají.

Další důležitou budovou je tzv. klub. Zde je velký divadelní sál, chráněné dílny a kancelář hlavní vychovatelky. Vše je v zachovalém stavu, jednak díky rekonstrukci zajištěnou organizací „Lékaři bez hranic“, ale také díky tomu, že jsem mají děti přístup velice omezen. K dispozici je tu tkalcovský stav, třída připravená na výuku např. vaření, malování, apod. Vše je ovšem, podle mého odhadu“, využito přibližně na 30%.

Neodmyslitelnou součástí domova je pekárna, která zásobuje domov chlebem. Ale peče i jiné pečivo, většinou určené zaměstnancům nebo obyvatelům vesnice. Pekárna je relativně malá místnost, kde se odehrává celý proces pečení od zadělání těsta až po upečení.

Rozhodně bych také neměl zapomenout na místní prádelnu, která opět slouží pro celý domov. Pere se zde nejenom oblečení dětí (to většinou pouze jednou za čas), ale i pleny a povlečení.

Další budovy už jsou čistě technického typu. Garáže, sklady s oblečením a dalším, většinou humanitárním, materiálem. Dále pak kotelna, truhlářská dílna a hospodářské budovy, určené pro skladování sena a chlévy pro vepře, kozy, králíky. Mají zde dokonce i několik krav. Domov také disponuje několika automobily, jeden z nich byl zakoupen opět Švýcary a je určen zejména pro děti, které by se díky němu dostaly na výlety, k lékaři apod. Bohužel tomu tak absolutně není. Automobil je využíván pro dopravu zaměstnanců na pole a jinak celou dobu stojí zaparkovaný v areálu. Věcí, která nás letos na podzim dost potěšila, bylo, že se zde rekonstruuje dětské hřiště, které bylo v dost špatném technickém stavu a bylo dětem nebezpečné.

¹⁷ Medsestra – pracovnice, která má lékařské vzdělání na úrovni zdravotní sestry.

5.5. Personální zajištění

Personální zajištění opět potrhuje velice nízkou úroveň domova. Jednak nepoměr dětí vůči zaměstnanců, které se o ně starají, ale bezpochyby i nevzdělanost personálu a vůbec celý přístup k práci s dětmi s takovými postiženími. Podle mého názoru má jeden z největších podílů na fungování jakéhokoliv zařízení personál. A to ředitelem počínaje, přes vychovatelky a zdravotnice, kotelníkem v kotelně konče. Jak je schopen fungovat tým, jednak přímo s klienty, ale také jak je schopen shánět peníze a zpracovávat nové projekty, se bezesporu musí na každém zařízení ukázat. Projevuje se to samozřejmě i tady ve Vilšanském domově, bohužel většinou negativně.

Podle posledních informací v domově pracuje 125 zaměstnanců. Personální struktura se od naší liší především tím, že zde pracují tzv. sanitárky, které pracují přímo z dětmi. Krmí je, koupou, dávají spát apod. a potom jsou vychovatelky, kterých je přibližně 7, z nichž má většina kvalifikaci, ty bohužel s dětmi téměř vůbec nepracují.

Další personální součástí domova jsou Medsestry, kterých je přibližně 12. Ty mají spolu s dvěma doktory na starosti veškerou lékařskou péči.

Zbytek zaměstnanců pokryje administrativa, kde pracuje přibližně 10 lidí a personál jako kuchařky, topiči, hlídači, skladníci, ošetřovatelé skotu a šoféři.

Počet zaměstnanců, kteří se starají přímo o děti, je kriticky nízký, absolutně neodpovídá počtu dětí a stupňům jejich postižení. Pro orientaci, na 35 dětí ve věku 2 – 6 let, z toho 9 upoutaných na lůžko, jsou pouze dvě sanitárky. Podobně je to i u ostatních palat.¹⁸ Přímou s dětmi pracují nejvíce sanitárky. Jedná se o „prosté“ ženy, které nemají žádné kvalifikované vzdělání. Z vlastní zkušenosti víme, jak je jejich situace náročná. Úmorná práce na poli a s dobyt看em se střídá s třisměnnou prací s dětmi, přičemž jejich platové ohodnocení je velice žalostné. Měsíční mzda se pohybuje okolo 150 hřiven, což je asi 1000 korun. Přičemž ceny, například potravin, se od našich příliš neliší. Velikou neznámou pro tyto ženy je, jak vůbec s těmito dětmi pracovat. Proto většinu situací, jako například různé záchvaty a agrese nebo i neposlušnost, často řeší tělesnými tresty. Není neobvyklé zahlédnout v ruce některé z nich proutek, kterým děti bijí. Horší variantou je, že se dětem injekční formou podávají různé medikační prostředky, jako jsou opiáty nebo neuroleptika. Podle vizuálního pozorování těchto dětí se většinou jedná o velice silné dávky. Děti, které zlobí, dostávají nějaký trest, tj. že musí něco

¹⁸ Palaty – místnosti, skupiny, do kterých jsou děti rozděleni podle věku a někdy i podle postižení.

uklízet, nebo dostanou výprask. Aby si vychovatelky usnadnily práci, preventivně problémové děti svazují, nebo přivazují k radiátoru atd. Některé děti už ani svazovat nemusí, protože si dlouhodobým svazováním rukou za záda zvykly si je tak držet stále. U starších dětí mají vychovatelky ty nejšikovnější, většinou staršího věku, naučené dohlížet na ostatní, které často za ně tyto děti bijí.

Z mého pohledu, zejména pak u starších dětí, působily sanitárky velice fádně až znuděně. Jejich celodenní práce spočívá v tom, že v podstatě jenom dohlížejí na děti, skoro jako ve vězení. Při jídle pozorují, co kdo snědl, jestli si někdo něco neschoval, nebo nedrobil. Děti většinou jenom sedí na zemi nebo na žíněnce a vůbec nic nedělají, jenom se kývají celý den ze strany na stranu. Pouze ty šikovnější mohou volně ven (pouze po areálu), kde se ovšem taky, pokud nemají nějakou práci, jenom tak poflakují.

U nejmenších dětí je situace trochu jiná. Myslím si, že vychovatelky tu mají trochu více práce a jsou zde i takové, které se opravdu snaží a dělají práci opravdu s láskou. Ví o nedostatcích, které jsou patrné a snaží se je eliminovat. Jinak se denní režim těchto dětí od těch nejstarších mnoho neliší. Děti také celý den sedí v temné místnosti, kde svítí pouze jedna žárovka, zřejmě pro úsporu energie. Nikdo si s nimi nehraje, nevezme je ven, nemazlí se s nimi. Dětem chybí to, co v tomto věku nejvíce potřebují a to je vědomí, že je má někdo rád.

Podobná situace panuje i v dalším „korpuse“. Personál DD je schopen dětem poskytnout stravu a uložit je do postele, jinak jsou děti ponechány samy sobě, bez jakýchkoliv aktivit. A to aktivit jednak volnočasových, ale i speciálních, které by většina dětí potřebovala, vzhledem ke svému postižení, aby se mohly dále vyvíjet. Další věcí, která zde bezesporu chybí skoro nejvíce, je rehabilitace. Například čeští dobrovolníci mají i takovou zkušenost, že zde je mnoho dětí, které chodily a pak po jednom roku najednou nechodí, nejsou schopné a zvyklé chodit. Takže se pouze plazí po pokoji. Podobné případy jsou u dětí, které jsou na upoutány na lůžko. Veliké procento těchto dětí by se za standardních podmínek bylo schopno pohybovat, třebaže jenom na invalidním vozíku.

Jediným pozitivním světýlkem je dvojice vychovatelů, která s dětmi dělá opravdu ušlechtilé věci. Jedním je harmonikář z místní dědiny, který založil v domově dětský soubor Huculyk. Děti mají několikrát týdně zkoušku, na které se učí zpívat a tancovat. A co je hlavní, baví je to a rozvíjí to jejich slovní i pohybovou stránku. Druhým ušlechtilým člověkem je Maria Ivanova, která v místní dílně učí děti vařit, kreslí si s nimi a učí je napsat alespoň vlastní jméno. Pracuje zatím pouze se

šikovnějšími dětmi, ale myslím si, že je to dobrý základ pro další práci a to i s dětmi s horším postižením.¹⁹

Velice pozitivním faktem je, že se situace každou naší návštěvou lepší, zvláště teď na posledním našem výjezdu v dubnu 2007 bylo patrné, že sanitárky s dětmi více pracují. Nejedná se na naše poměry o žádný výrazný pokrok, ale při vší skromnosti, pro mě je to pokrok obrovský.

Co se týká „podpůrného“ personálu, je situace také velice komplikovaná. Na jedné straně jsou zde zaměstnání například kuchařky nebo pradelny, které musí vařit nebo prát z mála, co mají k dispozici. Myslím si, že jim tato situace není lhostejná, bohužel ale nemají sílu a reálnou naději to nějak změnit. Naopak na druhé straně například v tzv. „bohatýrii“²⁰ je trochu vidět určitá nadřazenost nad ostatními. Jednak platovým ohodnocením, pracovní dobou, ale i oblečením, které tito zaměstnanci nosí. Neopomenutelná je zde skupina zaměstnanců – mužů, kteří se pohybují po areálu, většinou v podnapilém stavu a to bez sebemenší aktivity. Ti zastávají pozice topičů, hlídačů a údržbářů.

5.5.1. Ředitel

Osobnost ředitele dětského domova ve Vilšanech je velice problematická. Tento člověk v místním kraji nemá nejlepší pověst. Od mnoha místních lidí vím, že má v oblasti poměrně velkou moc, zasahuje do politiky, veřejného života, do církve. Má mnoho nemovitostí, které většinou získal velice neprůhledným způsobem. Dětský domov, ale hlavně místní soubor Huculyk, mu slouží jako určitá demonstrace jeho velkorysosti. Z mých mnoha rozhovorů s ním jsem pochopil, že je se nejedná o čestného člověka. Jakoukoli naši práci se snažil využít ve svůj prospěch. Co se týkalo našeho pobytu v DD, stačilo mu říct, že nám není zima a pak si vyslechnout jeho pokrytecké řeči, jak má hodně práce a jak chce, aby se měly děti dobře, přitom od zaměstnanců, ale i od lidí z vesnice dobře víme, že se o DD téměř nestará. Když mu přijde do DD kontrola, vždy je schopen pomocí svých peněz, lahve vodky a vlastní výřečnosti vše vyřešit tak, že kontrola odjíždí spokojená a to aniž by viděla děti, natož podmínky, ve kterých žijí. Zní to, jako ze špatného filmu a dost neuvěřitelně, ale

¹⁹ Popis práce lékařského personálu uvedu v kapitole o lékařské péči

²⁰ Zaměstnanci kanceláře domova (účetní, pokladní, sekretářka)

podobné zkušenosti s panem ředitelem měli i jiní dobrovolníci, kteří jsem jezdili pomáhat před námi.

A jaké by mohlo být východisko? Na tuto situaci se těžko hledá řešení, už ale nebude trvat dlouho a ředitel půjde do důchodu. Snad poté sem přijde člověk, kterému konečně nebude lhostejný život těchto opuštěných dětí. I když je tu hrozba, že si sem dosadí někoho loajálního k vlastní osobě.

Velice nepěkný je také vztah ředitele k personálu. Jeho silně autokratické vedení domova má za následek, že se ho většina zaměstnanců bojí. Co je ovšem zajímavé, že děti ho mají vesměs rády, a to proto, že jim občas přiveze třeba zmrzlinu apod. Ředitel má i mezi staršími dětmi své oblíbence, kteří s chutí donášejí na zaměstnance, když udělají něco špatně. Většina personálu je ovšem ráda, že mají práci a nechtějí ji samozřejmě ztratit, proto s poměry v DD vůbec nic nedělají.

5.6. Stravování

Často, když zasedám tady u nás k jídlu, vzpomenu si na to, co jedí děti ve Vilšanech. Trvalo mi poměrně dlouho, než jsem se odhodlal jejich jídlo ochutnat. Překvapilo mě, že některá jídla jsem byl schopen pozřít, bohužel většina byla pro mě téměř nepoživatelná.

Děti se stravují čtyřikrát denně. Ráno mezi 5 – 6 hodinou mají snídani, okolo 11 hodiny obědvají, odpoledne mají tzv. „piatku“, což je malá svačina a okolo 6 hodiny večeři. Čas večeře a oběda se snadno pozná podle specifického zápachu, který ovládne celý areál. Strava je velice jednoduchá, často se opakující a absolutně nevyživná. Jak je strava nevyživná, je nejvíce vidět na nejmenších dětech. Mají velká břicha, ale končetiny často úplně vyhublé.

Co nejčastěji děti dostávají? Ti nejmenší, spolu s dětmi upoutanými na lůžko, především všelijaké kaše, krupičnou kaši, kaši ze zahuštěného mléka s nadrobeným chlebem, kroupovou kaši, mléko s makaróny, občas se objevila i kapusta. Starší děti mají většinou nějakou jednoduchou polévku a jako druhý chod něco podobného výše zmíněným kaším, občas brambory a když je lepší den, tak i kousíček masa. Všiml jsem si, že zaměstnanci a schopnější děti, které pracují, dostávají poměrně slušné jídlo. Další fakt spojený se stravováním je, že děti takřka nepijí, hlavně kvůli pomočování.

A jak děti jídlo dostávají? Nejnáročnější situace je u nejmenších a ležících dětí. Pro příklad, na zhruba 30 malých dětí z toho 9 ležících a 10 schopných se najíst samo

jsou pouze dvě sanitárky. Dlouhou dobu mi trvalo si zvyknout na pohled jak dětem jídlo takřka lijí do pusy, aby všechno stihly co nejdříve. Děti často nestačí jídlo ani polykat. Samozřejmě v tom počtu dětí se občas stane, že dítě nedostane jídlo vůbec – nestihne se to. U starších dětí to vypadá trochu jinak. Tak trochu: kdo dřív přijde, ten se nají. Kdo jí pomalu, nebo mu něco upadne, (jedná se o děti s hlubším postižením), pokud jde o dobrý kus jídla, často o něj přijde. Nezřídka ti slabší musí těm silnějším automaticky to dobré jídlo dávat, je to jistá forma šikany, právo silnějšího. Děti jsou na to již zvyklé a přijde jim to normální, nikdo se toho druhého nezastane. Sanitárky jenom přihlížejí a křičí na děti, jak se mají chovat. Stejně tak, když si někdo jídlo vylije na zem, další už nedostane, musí počkat do dalšího jídla.

Nejhorší situace nastává, když zaměstnanci musí na pole, které slouží pro potřeby domova. Personál pracující v domově se snížil cca na polovinu a většinou kuchařky zastávají práci sanitárek. Podle toho také vypadá jídlo. Většinou je ho málo a je co nejjednodušší a k dětem se dostává velice pomalu a již studené.

5.7. Hygiena

Bohužel, ať se dotkneme jakéhokoliv tématu, jedná se většinou o větší či menší problém. Ani hygiena není výjimkou. Děti vůbec nejsou zvyklé, a hlavně nejsou vůbec učeny základním hygienickým návykům. Ty, které nejsou schopny se o sebe starat, jsou nejvíce zanedbány. Koupou se pouze sporadicky a kartáček na zuby jejich zuby většinou vůbec poznaly. Schopnější děti už mají alespoň trochu ponětí, co to hygiena je, ale většinou si třeba umyjí pouze vlasy šampónem a koupají se tak maximálně jednou týdně a to jsou často rády, že jim teče teplá voda. Zuby si čistí opravdu jen ti nejpečlivější a ti, kteří mají zubní kartáček. Pokud mají kartáček, čistí si zuby prostě jen tak vodou, pasta je luxusem. Děti si, tak jako všechny věci, i šampóny, mýdla, hřebeny apod. musí nosit stále u sebe v ponožkách nebo ve spodním prádle, jinak by jim hrozilo, že o ně přijdou. Například Volod'a, který pracuje u dobytka, má tyto poklady schované pod oknem u kotečů pro králíky. Co se týče hygieny na toaletách, tak toaletní papír děti nedostanou a když si ho nějakým způsobem opatří, nesmějí ho vyhazovat do mísy, nýbrž vedle do koše, jelikož jsou v celém domově úzké odpady a papír by je mohl ucpat. Pouze některé dívky výjimečně dostanou při menstruaci vložky. Ostatní to řeší několikanásobnou vrstvou spodního oblečení.

U nejmenších dětí je to opět o něco složitější. Údajně je sanitárky koupou jednou týdně, což z praxe víme, že vůbec není pravda. Koupání se nahrazuje, především u ležících dětí, otřením mokrým hadrem. Tyto děti jsou asi v nejkritičtějším hygienickém stavu. Pleny spíše připomínají kusy hadříků, které nejsou schopny pojmout téměř nic. Děti mají pod sebou gumovou podložku, aby nepomočily matrace. Často je sanitárky ještě gumou překryjí, aby nepomočily peřinu. Děti v této poloze a takto zabalení jsou téměř celý den. I přebalování probíhá pouze jednou denně a to většinou než jdou spát. Pomočené či pokakané děti se pouze spolu s gumovou podložkou otřou a dá se jim „místní plena.“ Samozřejmě tyto ležící děti trpí proleženinami, takovéto prostředí je ideálním podhoubím pro jejich tvorbu. Zápach moče a silně zatuchlý vzduch je ale bohužel nepříjemnou součástí téměř všech pokojů v domově.

5.8. Zdravotnická péče

Tato kapitolka je velmi úzce spjata s tou předchozí, jelikož nedodržování základních hygienických návyků si sebou nese veliké množství nejrůznějších chorob. Těmi nejzákladnějšími jsou všelijaké kožní ekzémy a vyrážky a také neuvěřitelná kazivost zubů. Tyto zdravotní problémy, ostatně asi jako všechny, se neřeší, dokud nedosáhnou nějakého extrémnějšího stavu, projevujícího se nejvíce různými hnisavými boláky a otoky. U zubů se ovšem jakýkoliv problém nechá většinou odeznít. Občas dětem někdo z personálu podá nějaké uklidňující léky, ale jde pouze o výjimečné případy. Díky prostředí, ve kterém jsou děti zvyklé žít, mají vybudovanou velice silnou obranyschopnost organismu, takže se jim často podaří i horší nemoci překonat bez jakéhokoliv léčení. Nebudu se dále rozepisovat jakými nemocemi potížemi a druhy postižení tady děti trpí. To by bylo vskutku hodně na dlouho, spíše se zaměřím na zdravotnický personál.

V dnešní době v domově údajně působí dva doktoři. Za poslední dva pobyty, kdy jsem ve Vilšanech strávil něco málo přes měsíc, jsem v domově doktora nepotkal, ani sem se nesetkal s tím, že by některé s dětí prodělalo u některého z nich návštěvu. Doktoři, kteří tady pracovali dříve, byli postrachem všech, ale především dětí. Jejich chování bylo otřesné. Z vlastní zkušenosti musím říct, že jsem se v jejich přítomnosti také necítil vůbec dobře. Od některých pracovníků domova jsem zjistil, že jeden z doktorů, vedený jako například u nás všeobecný lékař, lékařem není, je pouze tzv.

felčar. Ten byl v domově většinou dost často, ale také často dost podnapilý a dovolil si kouřit po celém domě i mezi dětmi. Dnes nemám o doktorech, kteří jsou oficiálně v domově zaměstnáni, žádné informace. Nedělám si ovšem iluze, že se jedná stále o stejné osoby, které prostě do domova už nejezdí.

Jak jsem již okrajově zmínil v odstavci o personálním zajištění, nejotřesnější je „lékařské“ zacházení s dětmi, které projevují silnější známku například agrese, záchvatu, vzteku, nevhodného chování, nebo se nějak nepřiměřeně emočně projeví. Pak následuje, nevím jestli se tomu tak dá vůbec říkat, ten nejhorší způsob léčby, kterým je většinou injekční podání tlumících léků. Bohužel se jim tyto léky, zejména pak těm nejproblémovějším, podávají velice často. Nejčastěji se jedná o Aminazin,²¹ silné antipsychotikum, které děti dostávají vzhledem k jejich psychickým poruchám a tělesné váze v nepřiměřených dávkách.

Děti tady trpí běžnými nemocemi, se kterými máme problémy třeba i u nás, ale hlavně širokou škálou nejrůznějších duševních nemocí a poruch. Od poruch osobnosti, přes psychotické a neurotické poruchy, epilepsii, poruchy nálad, hyperaktivitu až po autismus. Většina těchto poruch, a to u velkého množství dětí, by šla léčit a zmírňovat následky, bohužel by se zde musel změnit celý přístup jednak zdravotnického personálu, ale i vychovatelek a dalších zaměstnanců.

6. OBČANSKÉ SDRUŽENÍ BODAJ A JEHO STRUKTURA

6.1. Občanské sdružení Bodaj

Bodej znamená ukrajinsky „**kěž by**“. Znamená to vyjádření: „**kěž by**“ děti, kteří potřebují naši pomoc, bylo co nejméně.

Nyní bych chtěl stručně popsat Občanské sdružení Bodaj, které jako jediné přímo působí v ústavech sociální péče pro děti na Zakarpatské Ukrajině.

Sdružení vzniklo v září roku 2001 z iniciativy party studentů, kteří již několik let předtím jezdili na Zakarpatí pomáhat a založili sdružení, aby mohli pro svoji práci oficiálně získávat finanční prostředky.

²¹ Aminazin je obdoba Plegomazinu, s velkým obsahem Chlorpromazinu. Jedná se o silné antipsychotikum (neuroleptikum). Má mnoho vedlejších negativních účinků: Parkinsonova nemoc, těžké choroby jater, ochrnutí střev (střevní neprůchodnost), poruchy krevetvorby; relativní – epilepsie.

6.1.1. Charakteristika sdružení

Hlavním cílem organizace je pomoc postiženým dětem ve střední a východní Evropě, přičemž hned z počátku začala působit v rámci humanitární pomoci dětem v dětských domovech na Ukrajině, kde působí dodnes.

Bodaj je svým způsobem dost ojedinělá organizace, jelikož se jedná o čistě dobrovolnickou neziskovou organizaci, která několikrát do roka pořádá tzv. humanitární výjezdy do dětských domovů na Zakarpatské Ukrajině, konkrétně do Vilšan a Haličské vesničky Zálučí, kde se individuálně věnuje několika stovkám dětí. Do dnešní doby se na těchto místech vystřídal několik desítek dobrovolníků.

Stručný přehled činnosti O.s. Bodaj:

1. získávání finančních a materiálních prostředků za účelem rozvíjení dětí v dětských domovech,
2. rozšiřování odborných znalostí personálu dětských domovů,
3. organizování krátkodobých pobytů dobrovolníků v dětských domovech střední a východní Evropy,
4. individuální i skupinové práce s dětmi s využitím fyzioterapie, relaxace, arteterapie, muzikoterapie a ergoterapie,
5. rozšiřování povědomí veřejnosti v České republice o životních podmínkách dětí vyrůstajících v ústavních zařízeních střední a východní Evropy formou výstav dokumentárních fotografií a odborných seminářů.

Největší devizou sdružení je, že se dobrovolníci zaměřují přímo na práci s dětmi. Většinou tato práce spočívá v pomoci s hygienou, krmením, základní prvky rehabilitace, volnočasové aktivity jako muzikoterapie, arteterapie, hypoterapie, různé hry. Dobrovolníci se snaží být co nejvíce času s dětmi, protože to je jedna z hlavních věcí, co dětem chybí. Tj., že se jim nikdo nevěnuje. Do Vilšan s sebou dobrovolníci vozí humanitární pomoc. Její součástí jsou hygienické prostředky, léky, didaktické pomůcky, ale i oblečení a dárky.

6.1.2. Financování sdružení

Činnost sdružení je závislá především na finanční podpoře různých dárců, díky níž může sdružení fungovat. Finance se nejčastěji používají na materiální pomoc DD, na nákup drahých rehabilitačních pomůcek a na podporu dalších akcí spojených s pomocí dětem na Ukrajině.

Dárci: Nadace Open Society Fund Praha, podpora Programu East East, Nadace Divoké husy, zdvojnásobení výtěžku z festivalu "Vysoko, Výše, Vyšehrad", East Express, UIČR, Interacta Travel a další.

V dnešních dnech jednáme s významnými firmami a osobnostmi, které by nám poskytly donátorskou službu, dále pak vypisujeme granty na Nadaci Via, Siemens atd.

6.2. Struktura sdružení

Jelikož přibývá zájemců o tuto dobrovolnickou činnost, žádá si tento fakt i změnu ve vedení a struktuře celé organizace. S rostoucím počtem dobrovolníků se pojí větší náklady na provoz organizace, náročnost výběru nových dobrovolníků a v neposlední řadě i jejich samotné organizování jak přímo v terénu, tedy v dětských domovech na Ukrajině, tak i tady v Čechách. V následující kapitole se pokusím navrhnout možnost řešení jakým způsobem změnit, respektive zdokonalit, strukturu organizace, aby fungovala co nejprofesionálněji a nejefektivněji.

V dnešní době se struktura sdružení skládá ze dvou základních prvků. Prvním prvkem je zakládající a vedoucí část sdružení, skládající se z předsedy a dvou místopředsedů, kteří pracují jako dobrovolníci bez nároku na honorář. Předsedkyně sdružení je Mgr. Martina Vrtalová, první místopředsedkyně Zdena Caisová, druhý místopředseda Jan Čanda. Druhým velice důležitým prvkem jsou samotní dobrovolníci, kteří úzce spolupracují s vedením.

6.2.1. Změna struktury sdružení

Aby bylo možné organizačně zvládnout již poměrně širokou a stále se rozšiřující organizaci, spějeme k tomu, abychom rozšířili základnu vedení organizace o další dobrovolníky a rozmělnili tak i povinnosti, které do dnešní doby zastávali pouze tři lidé. Jedná se o spoluúčast zhruba osmi dalších dobrovolníků, kteří by spadali, pod stávající

vedení, ale měli by na starosti jednotlivé úkoly, určitou část povinností, za které by nesli zodpovědnost a které by konzultovali s vedením. Jedná se o povinnosti, úkoly, které přímo souvisí s pobyty v DD na Ukrajině, ale i o ty, které se týkají fungování Bodaje v České republice. Tyto funkce by měli zastávat dobrovolníci, kteří mají zkušenost jak s prací přímo v dětském domově, tak i s koordinací dobrovolníků, potažmo i s odvětvím, kterého se jejich úkol týká. Tyto dobrovolníci by kolem sebe měli mít několik dalších dobrovolníků, kteří by jim pomáhali plnit jednotlivé povinnosti.

Rozdělení jednotlivých úkolů, sekcí, povinností:

1. Finance. V první řadě se jedná o vedení celého účetnictví organizace, příjem a výdej financí, kontrola dokladů a faktur, vyúčtování jednotlivých výjezdů na Ukrajinu a benefičních akcí. V souvislosti s prací na Ukrajině jde o směnu financí na dopravu a stravování dobrovolníků. Součástí této sekce by měl být i fundraising, se kterým se do budoucna počítá, že bude prováděn na profesionální bázi.

2. Propagace. Na co Bodaj v poslední době zapomíná je tzv. PR – Public Relation, (styk s veřejností). V této oblasti by měl dobrovolník na starosti aktualizaci webových stránek, tisk propagačních letáčků, výročních zpráv. Dále vydávání tiskových zpráv a propagaci jednotlivých projektů v médiích, komunikaci s osobnostmi, které by měly záštitu za celým projektem organizace atd.

3. Benefiční akce. Jak jsem se již zmínil, Bodaj pro zvýšení podvědomí o projektu pomoci dětem v dětských domovech na Ukrajině pořádá během celého roku řadu benefičních akcí, jejichž organizace je poměrně náročná. Jedná se o široký záběr činností, na kterém bude muset pracovat hned celý kolektiv dobrovolníků. Od benefičních večerů, přes výstavy a koncerty až po přednášky. Důležitá je i spolupráce s dalšími neziskovými organizacemi, které buď pomohou Bodaji se samotnou organizací akce (Yettey), nebo spolupracují na programu (The Tap tap).

Další činnosti se odvíjejí spíše od organizování pobytů přímo na Ukrajině:

4. Doprava. Velice důležitý úkolem, který je potřeba zajistit, je doprava na Ukrajinu, zvláště nyní, kdy sdružení ještě nedisponuje vlastním automobilem. Musí se zařídit vypůjčení automobilu, potřebné dokumenty k bezproblémovému přechodu hranic a

nakonec i celková logistika dopravy, jednak humanitárního materiálu tak i samotných dobrovolníků. Je potřeba najít co nejlevnější varianty této dopravy. V dohledné době bychom proto chtěli zajistit si vlastní automobil, který by nám dopravu velice usnadnil.

5. Přímá práce s dětmi. Nepostradatelnou součástí celého projektu je přímá pomoc dětem. V tomto případě musí dobrovolníci připravit celou řadu volnočasových aktivit pro široké spektrum dětí s nejrůznějšími typy postižení. V dnešní době se jedná zejména o výtvarnou dílnu, modelování, hudební dílnu, základní výuku trivia, organizování vycházek a výletů. S tímto je spojena příprava velkého množství nejrůznějších činností a nákup potřebného materiálu na provoz dílen atd. Samozřejmě se do budoucna budeme snažit tyto aktivity zdokonalovat a zavádět nové služby, které by pomohly k rozvoji těchto dětí nebo je alespoň vytrhly z každodenní šedé reality. Důležitá je i komunikace s odborníky, kteří podobné služby poskytují zde v Čechách, abychom poskytovali co nejmodernější a nejefektivnější způsoby pomoci.

6. Lékařská pomoc. Vzhledem k tomu, že se snažíme poskytnout dětem alespoň základní lékařskou péči, samozřejmě závislou na našich možnostech a dovednostech, vozíme do dětských domovů také velké množství léků. Většinou se jedná o masti a lehká analgetika. Dobrovolníci zabývající se touto oblastí jsou v úzké spolupráci s doktory a zdravotními sestrami, se kterými veškeré postupy a nákup léků konzultují. V souvislosti s nákupem léků musí dobrovolník zajistit i potřebné množství vitamínů a speciálních výživ.

7. Humanitární materiál. Kromě přímé pomoci se Bodaj snaží pomáhat také materiálně. Odpovědný dobrovolník má na starosti nákup potřebného množství zboží a materiálu, jako např. jednorázových plen, hygienických potřeb, ale i zdravotnických, kompenzačních a rehabilitačních pomůcek. Proto se organizují i sbírky materiálu, který je nejvíce pro aktuální výjezd potřeba, např. před zimou - rukavice čepice, teplé ponožky atd.

8. Zajištění stravování dobrovolníků. Podmínky v dětském domově ve Vilšanech nám v dnešní době neumožňují se stravovat jinak než pomocí vlastních zdrojů. Na místě máme k dispozici malou kuchyňku, kromě sporáku bez vybavení. Z důvodu většího výběru nakupujeme suroviny pro vaření v Čechách, ušetříme tím také čas, který

bychom zbytečně strávili dojížděním na nákupy přímo na Ukrajině. Důležitou součástí je i vybavení kuchyně, které musíme také vozit s sebou. Kromě toho mají dobrovolníci, kteří mají na starost stravování, za úkol připravit jídelníček a rozpis služeb na vaření, při kterých by se měl vystřídat každý z dobrovolníků.

6.3. Koordinace dobrovolníků

Jak jsem se již zmínil v předchozí kapitole, počet dobrovolníků nám pomalu narůstá a proto spolu se změnou struktury Bodaje, musíme vylepšit i samotnou koordinaci dobrovolníků. Situace do dnešní doby v tomto směru byla poměrně jednoduchá, jelikož většina dobrovolníků byla z VOŠ Jabok. To znamená, že u těchto dobrovolníků byla záruka určité zkušenosti z prací v sociální oblasti, konkrétně s prací s dětmi s postižením. Druhou výhodou bylo, že se dobrovolníci mezi sebou již poměrně dobře znali. Za takovéto situace nám odpadla vlastní práce s dobrovolníky jako jejich získávání, výběr, výcvik. Přijímání nových dobrovolníků s sebou nese i nové povinnosti a zkvalitnění celkové koordinace, která ve svém výsledku může pomoci i stávajícím dobrovolníkům.

6.3.1. Role koordinátora dobrovolníků

Koordinátor je velice důležitou osobou celé organizace, zejména pak takové jako je o.s. Bodaj, která pracuje pouze na dobrovolnické bázi. „*Koordinátor je klíčovou postavou dobrovolnického managementu*“.²² Koordinátor by měl na starosti hledání a výběr dobrovolníků, jejich výcvik a zařazení v organizaci – vyhledávání vhodných činností pro dobrovolníka. Měl by řešit problémy a vzniklá nedorozumění mezi dobrovolníky, hodnotit jejich činnost, organizovat teambuildingové akce a supervize. V Bodaji tuto funkci více méně zastává vedení organizace, jelikož má již zkušenost jednak s prací s dobrovolníky, ale také s prací přímo v DD na Ukrajině. V rámci organizace se ovšem musí vytvořit standardy práce s dobrovolníky, které přesně určí jakým způsobem dobrovolníky vybírat a dále s nimi pracovat. V souvislosti s novou strukturou sdružení by měl koordinátor na starosti tzv. pověřené dobrovolníky. Nevylučuji, že by ve funkci koordinátora dobrovolníků figurovali dva lidé, v tomto

²² Olga Sozanská, Jiří Tošner, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, Portál, Praha 2006, str. 76

případě bude důležité si přesně stanovit pravidla a kompetence práce s dobrovolníky. Jako další povinnost koordinátora by bylo vedení administrativy spojené s dobrovolníky, jako např. sepisování smluv s dobrovolníky a jejich pojištění.

6.3.2. Výběr a získávání dobrovolníků

S příchodem konce studia většiny stávajících dobrovolníků se jejich zájem o dobrovolnickou činnost v Bodaji začal snižovat. I odborná literatura praví: „*Kdybychom srovnali dobrovolníka se zbožím, potom by platilo, že dobrovolník je rychloobrátkové zboží s krátkou záruční lhůtou*“.²³ Vzhledem k tomu, že většinu dobrovolníků Bodaje tvoří studenti, je jejich „životnost“ poměrně nízká. Naštěstí prozatím nemáme s množstvím dobrovolníků problém.

V případě nedostatku musí koordinátor počítat s hledáním a výběrem nových dobrovolníků. První možností jsou webové stránky www.dobrovolnici.cz, kde lze jednak zadat požadavek, jakého dobrovolníka organizace potřebuje, nebo si vybrat z množství dobrovolníků, kteří zde nabízejí svoje služby. Nabízí se i spolupráce se Sdružením dobrovolných aktivit INEX – SDA, které se zabývá výběrem dobrovolníků i na podobné projekty, jaké poskytuje Bodaj. Za druhou „zásobárnu dobrovolníků“ považujeme školy, zaměřené na studium sociálních předmětů, kde jsou studenti, kteří mají o takovou práci v Bodaji zájem a co je pro nás důležité, mají často i zkušenost z praxe. V poslední možnosti jak získávat dobrovolníky je propagace formou letáků, nástěnek, plakátů. Tato možnost se nejlépe praktikuje na benefičních akcích o.s. Bodaj.

V dnešní době přijímáme dobrovolníky na základě osobních motivačně informačních pohovorů, při kterých zjistíme co a proč daného dobrovolníka motivovalo k dobrovolnické činnosti v našem projektu a jaké má informace jednak o službách, které dětem na Ukrajině poskytujeme a o situaci, která v DD na Ukrajině panuje. V neposlední řadě hraje roli i praxe či zkušenost s prací s dětmi s postižením a zkušenost z práce v kolektivu. Je nutné dobrovolníka seznámit s celou strukturou organizace, s jejími pracovníky a hlavně se samotnou činností organizace. Dobrovolník by se měl dozvědět o pravidlech, posláních a jeho roli v organizaci. Za nejdůležitější považují co nejdůkladnější seznámení dobrovolníka se situací a poměry, které v DD na Ukrajině panují. Tedy o jaké se jedná zařízení, jací jsou zde klienti, jaké jsou zde

²³ Olga Sozanská, Jiří Tošner, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, Portál, Praha 2006, str. 77

podmínky pro naši práci a vlastního zázemí. Se stále se zvyšujícím počtem nových zájemců o dobrovolnou službu u našeho sdružení je nutné vypracovat standardy pro přijetí nových dobrovolníků. Tyto standardy nám nejen ulehčí výběr, ale do jisté míry zaručí výběr takových dobrovolníků, které právě potřebujeme.

Velice důležitou oblast práce s dobrovolníky, kterou jsme se v Bodaji ještě moc nezabývali, je práce s kolektivem. V první řadě je to nutná supervize, teambuildingové programy a v neposlední řadě i ocenění a hodnocení dobrovolníků samotných.

6.3.3. Supervize

Po mojí jeden a půlleté činnosti v tomto projektu, to znamená po zhruba šesti výjezdech na Ukrajinu, po přibližně dvanácti týdnech strávených v DD Vilšany, kdy sem jezdili takřka stejní dobrovolníci, jsem začal pozorovat problémy v kolektivu a to jak mezi jedinci tak i mezi skupinami dobrovolníků. Proto jsme se rozhodli pro supervizi celého týmu. Do dnešní doby proběhla zatím pouze jedna supervize po našem jarním návratu z Ukrajiny, která měla bezpochyby pozitivní dopad na vztahy v celé skupině.

Dobrovolníci pracují na Ukrajině v dětských domovech, kde je situace poměrně žalostná a vysoce náročná. Pracují často i dvanáct hodin denně. Dobrovolník zde může propadat i pocitům určité beznaděje z bezvýhodné situace z důvodu velice pomalých pozitivních změn a v mlhavé vidině výsledků své práce, které pokud se projeví, tak až s dlouhodobým odstupem. Zázemí pro dobrovolníky neodpovídá jejich potřebám, celá skupina je odkázána na soužití ve stísněných prostorách místní prádelny. Tyto aspekty s sebou nesou vysoké psychické i fyzické vypětí, které se často negativně projevuje i na fungování celého kolektivu.

S první supervizí jsme navázali spolupráci se psycholožkou a supervizorkou paní Lhotovou, která nám přislíbila i další možnost supervizí. Pro nás to znamená stanovit si celoroční plán supervizí a počítat s dalším finančním výdajem na tuto bezpochyby potřebnou službu dobrovolníkům, potažmo celé organizaci.

6.3.4. Teambuilding

Na základě supervize, vyslovilo několik dobrovolníků zájem o tzv. „víkendové před Ukrajinské soustředění“. Napadlo mě, že by se mohlo jednat o nějakou formu teambuildingu. Teambuilding by měl připravit dobrovolníky na společnou, kolektivní práci v DD na Ukrajině. Jednalo by se o víkendové soustředění, jehož součástí by byly diskuse a přednášky doplněné jednoduchými teamovými hrami, které jsme schopni si sami zajistit. Tento program by byl teoretickou přípravou na společnou práci na Ukrajině. Tento víkend by měl za úkol stmelit kolektiv tak, aby fungoval co nejefektivněji, a zapojil do stávajícího kolektivu nově příchozí dobrovolníky. Dobrovolníci by měli možnost se na výjezd na Ukrajinu dobře připravit, podílet se na spolu vypracování plánu následujícího výjezdu. Byli by přesně informováni o postupu práce a cílech daného výjezdu, ale i celkových plánech a cílech v rámci celého projektu. Do budoucna by se dalo uvažovat i o profesionálním teambuildingovém programu připravené profesionální firmou.

6.3.5. Ocenění a hodnocení činnosti dobrovolníků

Takový víkend by byl využit i pro další vysoce důležitou a do jisté míry opomíjenou činnost, kterou je hodnocení a hlavně ocenění práce dobrovolníků. Je důležité poukázat na pozitivní ale i negativní faktory celé práce. Na věci, ve které se nám podařilo nebo daří plnit a na pozitivní posun konkrétních klientů a pracovníků v domově. Vytvořit určitou evaluaci dosavadní práce. Jednalo by se bezesporu i o nutnou formu motivace k další práci, která je v této práci velice důležitá. Co se týče ocenění, to by se odvíjelo od finančních možností sdružení. Zejména formou fotografií z DD na Ukrajině, nebo formou triček s logem organizace a poděkováním. *„Dobře připravený výcvik dává dobrovolníkovi pocit jistoty, že ví, k čemu se zavázal, obvykle jeho motivaci prohloubí nebo nabude reálnější podoby. Výcvikem předcházíme nereálným očekáváním či budoucím nedorozuměním mezi dobrovolníky, dobrovolníky a personálem a v neposlední řadě i s klienty“.*²⁴

²⁴ Olga Sozanská, Jiří Tošner, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, Portál, Praha 2006, str. 76

8. ZÁVĚR

V listopadu roku 2005, kdy jsem se spolu s dalšími pěti dobrovolníky poprvé vydal do dětského domova ve Velšanech, jsem ani trochu netušil, že zhruba rok a půl poté se tam podívám hned několikrát a navíc střídavě s téměř třiceti novými dobrovolníky. Občanské sdružení Bodaj díky tomu, že funguje na čistě dobrovolnické bázi a zabývá se individuální pomocí dětem s postižením v takových podmínkách jaké na Ukrajině panují, je velice výjimečnou a ojedinělou. Díky úsilí zejména studentů se daří sehnat finance a prostředky, aby se celý projekt mohl vůbec uskutečňovat.

Vzhledem k tomu, že se obměňuje tým a přicházejí noví dobrovolníci, jejichž počet stále narůstá, jsme byli nuceni k organizačním a koordinačním změnám ve fungování celého sdružení. Cílem této práce bylo představit koordinaci a práci s dobrovolníky v rámci občanského sdružení Bodaj. Ve stručnosti jsem se pokusil nastínit změny ve struktuře vedení celé organizace, které se momentálně snažíme aplikovat v praxi. V další části se zabývám koordinací dobrovolníků, kterou jsme se ve sdružení prozatím příliš nezabývali. Pokouším se zde navrhnout postupy a nutné inovace k efektivnímu fungování celé organizace.

Zhruba 12 týdnů, 84 dní, 2016 minut, nespočet zážitků, pozitivních i negativních, beznadějí i nadějí, přátelství i nenávist, pláč i kopec smíchu... Všechno tohle a ještě mnohem víc zažívají dobrovolníci při jejich práci v dětských domovech na Ukrajině. Kromě vlastního času, zde dobrovolníci nechávají i obrovské úsilí, „nesou svojí kůži na trh“ proto, aby pomohli druhým, těm kteří jejich pomoc potřebují.

8. PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

- Jaromír Hořec, *Podkarpatská Rus – země neznámá*, H & H,
- Jaromír Hořec, *Podkarpatsko včera a dnes*, Česká expedice, Praha 1994,
- Barbora Černá, *Absolventská práce*, Praha 2003
- RNDr. Jaroslava Fišerová, CSc., kolektiv autorů, *První pomoc a mezinárodní humanitární právo*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1990
- Theinerová, Künneová, Becker, *K teorii a praxi výchovy a vzdělávání postižených v socialistických zemích*, Praha 1985,
- Olga Sozanská, Jiří Tošner, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, Portál, Praha 2006
- Šormová Lucie, Klégrová Alžběta, *Dobrovolnictví*, Vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006

INTERNETOVÉ ZDROJE:

www.rozvojovka.cz/

www.unhcr.cz

www.clovekvtisni.cz

www.charita.cz

www.dobrovolnik.cz

www.dobrovolnici.cz.

www.inexsda.cz